

VALLÓ PÉTER

A kincs, ami nincs

Kap az ember egy roppant szívélyes, – nyugodtan állíthatom – baráti felkérést: írjon kb. kétezer-ötszáz szót a *magyar polgár*-ról. Első hallásra nem olyan ijesztő. Bár egy ilyen cikkecskével nyilván nem lehet bekerülni az önreflexív magyar irodalmi irány legfontosabb alkotói közé, de miért is ne. Olyan nagy gond nem lehet belőle.

Sajnos az első lelkesedés után – eufóriának azért már ezt sem nevezném – a valóság elkezdi határozott, ám igen ellenszenves és romboló munkáját. Ugyanis a *magyar polgár* mint tételcím aligha lenne az érettségizők kedvence. Akadémiai székfoglaló témájaként se nagyon elképzelhető, és igen, még egy vacak kis cikket sem szívesen ír e tárgyban az ember – kivéve, ha baráti kényszerítés áldozata. Mert akkor persze keservesen, de belevág.

A téma népszerűtlenségének oka nyilván az, hogy a *magyar polgárral* foglalkozni olyan, mintha egy háborús társasjátékban venne részt az ember, amelyben a másik fél teljes megsemmisítése a cél. Dobálja a kockát, és minden kockaoldal valamilyen ellenállást, még rosszabb: ellentámadást szül. Valamilyen lövész-árokba, aknamezőre terel. Már a *polgár* szó is egy tűzfészek, a *magyar* meg, mint jelző előtte, igazi „level up” ebben a harci játékban. Mindkét szó rendkívüli módon erodálódott, eredeti jelentésükre már csak nyomokban emlékeztetnek, és ráadásul ahány alkalmazó – annyi gépkarabély. (Lásd Esterházy Péter: *A szavak csodálatos életéből*.) Józan gondolkodású, egészséges élet-

ösztönű ember megpróbál egyáltalán nem gondolni arra, hogy mi a fene is van manapság a *magyar polgárral*. Rém-téma.

Dacára a felvetés szerintem elrettentő mivoltának, a *magyar polgár* mégsem feltáratlan, szűz terep, irodalma jelentős, tudós koponyák hosszú sora foglalkozott vele, át a századokon. Írtak róla komolyan, írtak szellemesen, külön a budaiak, külön a pestiek, és komoly filozófiai, szociológiai apparátus veszi körül, mint csillagot a bolygótörmelék.

Csakhogy egy magamfajta, gyakorlati pályán evickélő embert, aki történetesen színházrendező, akkor is zavarba ejtenek a német filozófiából kölcsönvett terminus technicusok, ha véletlenül érti őket. Túlságosan elvontak. A színházrendező csak és kizárólag megtapasztalhatóan valós, kézzelfogható építőelemekből rakosgatja össze, amit tud: szövegből, zenéből, emberi jelenlétből, beszédből, díszletekből, kellékekből, fényekből és hangokból, és ezekből csak nagyon szerencsés esetben születik valami egységes műalkotás, ami egyszerre fizikai és szellemi.

Egyszóval a színházrendező a nélkülözhetetlen fantázia mellett nagyon is rá van utalva a tapasztalatra. És valahogy a teljesen tudománytalan, szubjektív tapasztalat azt a nyilvánvaló sületlenséget duruzsolja az ember fülébe, hogy minek valami olyannal harciasan foglalkozni, minek valami olyasmi ügyében konfrontálódni, ami voltaképpen nem is létezik.

Vagyis, hogy a *magyar polgár* nincs is.

Csak azoknak üzenem, akik a fentiekre rögtön leszögeznek: a tudományosság nem tud mit kezdeni az ilyen marhaságokkal, hogy az ornitológusok, mikor már nagyon-nagyon régen nem láttak a távcsöveikkel egy bizonyos madárfajból egyetlenegy egyed sem, szomorúan publikálnak egy lemondó sóhaj, hogy a faj bizonyára kihalt.

A *magyar polgár* létezésének legendáját szerintem az tartja életben, hogy egy nagy rakás ember önmagát annak tartja. Olykor én is „magam magam”. De nagyon gyorsan elhessegetem ezt

az egyébként jóleső érzést, tudva, hogy egy komolyabb, objektívebb vizsgálatot biztosan nem élne túl. Olykor nemcsak magamagát tartja *magyar polgár*nak sok-sok ember, gondolom, leginkább felvágásból, de nagyon jóindulatúan a környezetében élők egyikét-másikat is. Nyilván hízelegni akar nekik, vagy szerezni akar számukra egy jó napot. Mert valljuk meg: a magyar társadalom egy nagyon kicsike, viszont elég hangos, amúgy a taccsvonalra vagy a cserepadra kényszerített része számára a *magyar polgár* egy jól csengő, komoly, a saját identitásának meghatározásához nélkülözhetetlen fogalom.

Itt megint megjegyzem, hogy az unikornis vagy a sellő attól a sajnálatos ténytől, hogy nem jön (úszik) velünk szembe a gidresgödörös Széll Kálmán (Moszkva) téren, még nem kevésbé vonzó és szerethető tagja gondolkodásunk szárnyaló körének, mint azok, akik tényleg léteznek. Sőt!

A *magyar polgár* a magyar valóság „de jó volna, ha lenne” kategóriájába tartozik (most kéne egy tudós, egy jó kis kreált német fogalommal!), és ebbe a gyűjteménybe nagyon sok minden bekerült a hősi századok során. Ide tartozik például az „egyetlenegy, minden magyar honpolgár számára elfogadható, támogatható, átélhető és szerethető, akármilyen aprócska, de mégiscsak közös nemzeti ügy” is. Sajnos ez a kategória legmutatósbabbb eleme, messze lepipálja a *magyar polgár* hiányát.

Lehet persze publikálni tudományos elemzéseket, statisztikákat – minden tiszteletem ezeké –, amelyekben „schwarz auf weiss” bebizonyítják, hogy a *magyar polgár* igenis létezik, létezett, és – húúú... micsoda vágyak mozdulnak ilyenkor – létezni fog.

De az a honfitársunk, aki megpróbálta akár csak egyetlen egy pillanatra is igazi polgárnak érezni magát, különösen a világnak egy olyan helyén járva, ahol garantáltan, hitelesen léteznek valódi polgárok, akkor – ha tehetős, ha szerény jövedelmű, ha művelt, ha csak sznob, ha éppen jól pozicionált, ha outsider, ha a „jó” oldalon áll, ha az „ellenséghez” tartozik – nos, érezni fog-

ja, hogy belőle valami hiányzik. Lehet, hogy csak valami egészen apró dolog, és az is az elvont fogalmak körébe tartozik a barkochbában, de hiányozni fog. Vagy, hogy nála valami nem úgy van, ahogy a nagyvilág, a világtörténelem minőség-ellenőrző pecsétjével lestemplizett, hitelesített, igazi polgárnál lenni szokott, ahogy annak lennie kell.

És ez az alig észrevehető kis érzés romba dönt minden tudományos állítást. Aki elhazudja, hogy ő is érezte, csak magát csapja be. Az magára vessen.

Ez az érzés a magyar „majdnempolgár”-t elbizonytalanítja, csalódottá teszi. Nemzetéhez tartozásának büszke érzésébe belevegyül egy kis keserű görcsösség, egy kis önbizalomhiány, egy kis kirekesztettségérzés, egy kis kisebbségi komplexus, amit aztán kivagyisággal, hangoskodással, olykor egy kis bunkóskodással próbál meg palástolni. Vagy csendesen és depresszíven magába roskad. Hasonlítgatni kezdi magát az igaziakhoz, a stemplizettekhez, és ebben az összehasonlításban – úgy érzi – alulmarad. Nem tartja magát eléggé felszabadultnak, eléggé önazonosnak, önmaga polgár léte valahogy nem tűnik olyan evidensnek, mint az igaziak számára a sajátjuk. Szinte az első pillanattól kezdve félelmek kezdik gyötörni: ha most ebben a pillanatban tényleg polgár is, vajon az marad, az maradhat-e a következő pillanatban? Egyáltalán jó ötlet volt-e ez az egész polgárlétre ácsingózás, nem lesz-e ebből baj? Stb.

Persze „majdnempolgár”-i frakciójának megfelelően, ott, az igaziak között előrangathat egy nagy köteg pénzt, vagy fejből idézhet egy pár sor Walter von der Vogelweidét („Besitzbürger” vagy „Bildungsbürger”), de ez csak ront a helyzetén. Az igaziak majd fura pillantásokkal figyelik: mindez mire föl, mit is akar ez bizonyítani, kinek, és főleg miért?

Szinte hallom az ellenvetést: a fiatalokban már nincs meg ez a görcsösség, mint azokban, akik életük derekába kapták a rendszerváltást. Dehogyan nincs. Csak kérdezzék meg őket!

A továbbiakban a *magyar polgárt* MP rövidítéssel jelölném, hogy ne kelljen olyan sokszor az egésztest leírni. Nyájas olvasóim nyilván nem keverik majd az angol Member of Parliament MP rövidítésével, mert tudják, hogy az tévútra vezetné őket. Bár fantomléte ellenére a mi MP-nknek is, a magyar történelemben nagyon sokszor létezett és papíron ma is létezik parlamenti képvisellete, pontosan az az egyik legnagyobb gond: hogy azok az MP-k, akik ott bent kvaterkáznak, sem igazi MP-k. Ha másokkal együtt ők is igaziak lennének, össze is dőlne ezen kis írás gondolati építménye.

A már említett MP-irodalom egy része azt sugallja, hogy ha olykor-olykor éppen nem lehet is észlelni, ha kihaltnak tűnik is, egyrészt valamikor igenis létezett az MP, másrészt meg ebben az ügyben is vár ránk a fényes jövő. Csakhogy ugyanennek az irodalomnak a másik fele meg azt szuggerálja belénk, hogy egyrészt ami ránk vár, azt jobb nem is emlegetni, másrészt meg a múltban sem létezett az MP, csak már akkor is nagyon vágytak arra, hogy létezzen. Mert ez a bizonyos „de jó volna, ha lenne” szinte a legáltalánosabb kategória sajátos nemzeti valóságunkban.

Ki tehet itt igazságot? Hol lehet olyan szavahihető és körültekinthető, olyan biztos ítéletű szemtanút találni a magyar múltban, jelenben, s ha így megy tovább, a jövőben, aki nem tartozik ide vagy oda, akinek senki nem vonja kétségbe az objektivitását, és aki megesküszik a hozzátartozói életére, hogy semmilyen érdeke nem fűződik ahhoz, hogy kijelentse: ő igenis látott, lát, látni fog makulátlan, hibátlan MP-t? És vajon benne lesz-e még a következő évi történelem- vagy irodalomkönyvben e szemtanú neve és e nyilatkozata?

És elnézést! Az MP mint fogalom amúgy sem egyetlenegy egyedet kíván jelteni. Gyűjtőfogalom. Emberek sokaságát kell érteni alatta, egy egész társadalmi réteget – boldogabb társadalmakban egy egész osztályt. Mert elismerem, lehet, hogy mutatóban, olykor-olykor szembejön velünk valaki, aki megté-

vesztően olyan, mint az MP lenne, ha volna. Olyan kívül, olyan belül. Fantasztikus a CV-je. Van úgy is, hogy több ilyen „látszatpolgár”, „majdnempolgár” is akad, de mikor aztán észreveszszük rajtuk is az alig láthatóan aprócska kis gyártási hibát, ők is inkább csak felerősítik az MP-vel kapcsolatos általános rossz érzést.

Hogy az MP mitől csak majdnem, és miért nem teljesen hibátlan? Hogy miért nem alakult ki tökéletesre a legutolsó összetevő-jéig? Ennek megértéséért az előbb általam – az ornitológia kivételével igazságtalanul – lesajnált tudományosság nagyon sokat tett. Ez az a bizonyos MP-irodalom, ez az a bizonyos bolygó-törmelék. Egy szerintem nem létező valamivel pontosan olyan elszántsággal foglalkozott, foglalkozik, mint nyugati társai az igazival. Könyvtárak polcait töltik meg a munkák, amelyek a „majdnem-létezés”, „az éppen csak hogy nem sikerült, de...” bizakodás, és az „ott rekedt meg az egész, egye a fene, amikor...” keserűség tényeinek, érzésvilágának, örömének és bánatának minden rejtett értékét feltárják. Csodálatosan gazdag fejezete ez a magyar tudománynak.

Persze eddig úgy tűnhet, mintha az MP kudarc történetéről mint valami megfoghatatlan, képzeletbeli valamiről írnék. Pedig minden nagyon konkrétan a szemünk előtt játszódik. Tisztán látjuk, tapasztaljuk, hogy az MP igenis szívesen lenne, ha hagynák, hogy legyen. Vagy pontosabban, ha hagynánk, hogy legyen. Ha akkor, amikor már majdnem úgy van, hogy lesz, nem tennénk meg mindent, hogy mégse.

Ez persze megint teljesen tudománytalan, de miért nem vált elfogadottá, közkeletűvé az a gyakorlatból pedig oly jól ismert tény, hogy az MP nem kívánatos társadalmi jelenség lenne, ha volna. Hogy gyorsan butuló (lebutított) nemzetünkben a háta közepére se kívánja szinte senki. Csak nagyon kevesen ambicionálják a létét, és azok se túl elszántan, meggyőzően. Mint akik tudják, hogy úgyse lesz az egészből semmi, most se, máskor se. A többség nem

akarja. Vagy nem is tudja, de nem akarja. Vagy nincs rá módja, hogy akarja. Vagy akarja, de nem úgy akarja, és úgy meg nem megy. Vagy éppen hogy tesz az egészre, és ez az akadály. Meg hogy a politika sem akarja. Magyaroknak és polgárainak nevez egy csomó mindent, de nem akarja. Vagy majd megmondják az ilyen meg olyan oldali tudósok, hogy az ő oldaluk szerint mi a hivatalos kánon.

Pedig az MP létrejöttéhez szükséges minden alkotóelem meg lenne. Vagy mégsem? Már réges-régen elindulhatott volna társadalomhódító útjára. Ehelyett e státus várományosai, a jelen és a jövő magyar MP-i elindulnak kifelé az országból. Már egy egész társadalmi rétegnyi van kint belőlük. Hát igen, egy újabb tisztelgés a tudománynak: ez az anyagmegmaradás törvénye.

Befejezve a szavakkal való játszadozást – komolyan gondolom, hogy a századok során igenis összegyűlt az a valami Magyarországon, ami a polgárt polgárrá teszi. Hogy ezekből az építőelemekből mégsem alakulhatott ki a magyar polgárság, hogy mégsem válhatott a magyar társadalom meghatározó tényezőjévé az MP, annak számos okát még a magamfajta, nem tudományközeli emberek is tisztán látják.

Vegyük elsőként a kontinuitás teljes hiányát. A folyamatosság ilyen fokú nem-meglétében, ami nálunk tapasztalható, nem lehetséges, hogy bármi is kialakuljon, kivéve „az előzőnek az utána jövő általi megszüntetése” gyakorlatát. Mikor már majdnem megszületik, kialakul, létrejön valami, akkor mégsem lehet. Mert akkor a magyar történelemben, a magyar társadalomban és a magyar közgondolkodásban és a magyar művészetben és a magyar strandpapucspiacon jön valami teljesen új, valami más, és az nagy bizonyossággal azt állítja, hogy ami addig volt, az csak volt, az nem folytatható, és ha mégis létezik egyáltalán valami hivatkozási alap, ha volt olyan strandpapucs, ami mintának alkalmas, azt utoljára a középkorban hordták, és ahhoz kell visszanyúlni.

A tisztelt Szerkesztők – akiket nyilván a jó szándék és nem az én tudatlan személyem felvilágosítása vezetett – küldtek is egy tömör emlékeztetőt az MP fogalmáról, és bizony abban is szerepel, miszerint a polgárosodáshoz igény lenne valamiféle állandóságra. Hogy az MP érdekelt lenne például az intézményrendszer stabilitásában. Még szerencse, hogy nem alakult ki, mert most nagyon fájna az oldala a röhögéstől.

Vagy hogy létezne orientációja: mondjuk nyugatos. Arról a bizonyos, már szinte közhelyszerű kompról mindig a már „majdnempolgár” potyog le elsőnek, ahogy az parttól partig vetődik. És ha még csak kelet és nyugat között sodródna ide-oda a komp! Még ráncigálják is teljesen rendszertelenül. A „majdnempolgár” meg mit csináljon! Nem bírja a dülöngélést. Hányingere lesz. De ez sem igaz. Egyrészt már annyira hozzászokott, hogy nem lesz, másrészt hol vannak már az elvek, a tartás, hol van már a hányinger! Igenis bírni szeretné, bírni akarja ezt a holidayholodát, megpróbálja menteni addigra megszerzett anyagi és szellemi javait, de mindig szörnyűek a veszteségek, és kezdhet mindent előlről.

Illetve ő nem kezdhet, neki nem is hagyják, elkezdi valaki más. Neki magának mennie kell, hogy mások próbálkozhassanak, persze ők is csak rövid ideig. Egy, a históriába kerüléshez túl rövid pillanatra ők gondolják úgy, hogy íme: felvirradt az ő napjuk, és végre-valahára belőlük stabilan kialakul az MP-k rétege, majd osztálya. És akkor ők nyugodtan hajókézhatnak a magyar történelem tengerén az idők végezetéig. Aztán hirtelen zsupsz – és ők is mennek a vízbe (levesbe, lecsóba stb.), miközben a komp újra meg újra rángatózva irányt vált.

Magyarországon a leghosszabb korszakok, amilyenekből a XX. század kettőt is produkált, és a következő ilyen, aminek – hiába is rémüldözünk – lehet, hogy mi itt a XXI. században, most az elején vagyunk, kb. harminc évig tartanak. Addig húzza egy igazán stabil rezsim errefelé. Ez bizonyosan több, mint a már emle-

getett strandpapucsok élettartama, de lényegesen kevesebb, mint azok az évszázadok, amelyek, mondjuk az angol polgárság kifejlődéséhez rendelkezésre álltak. És nemcsak az időhiány a gond, hanem az is, hogy ezek a történelmi léptékben tiszavirág életű politikai berendezkedések – azért ne tévedjünk, egy-egy ilyen „kivirágzásra” egy-két generáció egész élete, boldogsága tökéletesen rámeleg –, nos, ezek a „korszakok” jellegüknél fogva nem polgárságot teremtenek, hanem klientúrát.

A kliens pedig nem történelmileg jön létre, hanem prompt létrehozzák, és léte-nemléte egy selyemfonálon (selyemzsinóron) függ (rángatózik) a mindenkori politikai hatalom bábjátékos kezében. A kliens nem nemzedékről nemzedékre gyarapodik, hanem azonnal, amint tudja, megszedi magát, amíg hozzájutatják a forrásokhoz, vagy amíg engedik neki, hogy lopjon – bocsánat, ügyes legyen. A kliens kulturális tőkét sem halmoz fel, hanem legföljebb bespájzolja az éppen „trendi” kulturális terméket, amellyel arra a kis időre amúgy sem érdemes érzelmi viszonyt létesítenie, mert abból úgysem lesz „családi ezüst”, hiszen őt és övét és örökösait és emlékét úgyis elsöpri a következő klientúra.

Szárnyaló lendülettel írtam volna *A magyar kliens* című cikket – ha arra kérnek fel a szerkesztők. Ahhoz lett volna konkrét tényanyag rogyásig, nem csak ez a ködös bizonytalanság, amely az MP fiktív létét lengi körül. A magyar kliens, bár rendelkezik bizonyos, a polgárra emlékeztető attribútumokkal, nem polgár. A polgár egyenes gerinccel jár a világban, a kliens meghajlítottal.

És bár akad hazánkban egy-két tehetős ember (biztosan nem egy társadalmi osztálynyi), a többi – azok, akiknek amúgy polgároknak kellene lenniük – jórészt nagyon csóró. Különösen, ha ezt a polgár-témát nemzetközi összefüggéseiben elemezzük. Kicsinyes dolognak tűnhet a szegénység emlegetése a szellem szárnyalása közben, de sajna! – ez is egy gond a sok közül, amit tudománymentesen is észlelni lehet.

A talpas magyar *rezsicsökkentett* MP-jelölt még ma is a „két-száz pengő fixszel az ember könnyen viccel”, vagy a hároméves valutakeret kishitű lelkeségével áll meg egy drága, elegáns, a polgári jóléthez hozzárendezett kirakat előtt a világ bármely pontján, és evidenciának veszi, hogy ő ilyen üzletbe nem mehet be. Ő csak ott áll, a kirakatra tapasztott orrával. A majdnem tízmillió gyufaárus kislány országa.

De az, hogy ez egy szegény ország, az sem pusztán anyagi természetű probléma. Mert nem lennék meglepve, hogyha az a pár ezer, *pár tízezer* honfitársunk, aki pedig áll úgy anyagilag, hogy – amolyan polgári magátólértetődőséggel – bemehetne abba a bizonyos üzletbe, „coming out”-olna, és pironkodva bevallaná, hogy bizony ő is ugyanúgy, reflexszerűen átszámolja az árakat koronára, pengőre, forintra, és belesajdul a szíve: ezt ő sajnos nem engedheti meg magának. Ez a sajdulás, a mi genetikánk legstabilabb eleme, *ez belénk van kódolva*. Aztán ő persze észbe kap, és legurul a szívéről a mázsás súly. De a nagy-nagy többségnek soha nem fog legurulni. Ezt vegye ígéretnek.

Magyarországon mára hibátlanul kialakult az ún. középosztály majdnem-nincstelenségben, egyfajta kispolgári öntudattal viselt anyagi és szellemi „kispályásság”-ban tartásának politikai kultúrája. Ebben a látszatra eltérő – bár nem komolyan veendő – világnézeti alapokra épülő korszakok és emblematisz politikusaik teljesen egységesek. Többféle technikával akadályozzák e zömében rossz ételleket fogyasztó, rossz ruhákban járó, rossz tévésorozatokat néző alsó középosztály polgári létbe emelkedését, de mindig nagyon sikeresen. Sajnos a politikusokat pedig – némi autokratikus cezúrákkal – mi választjuk, mi hagyjuk, mi istenítyük. Joggal felmerül a gyanú, hogy – dacára a tiltakozásnak – ezt szeretjük, és amúgy kurucosan, ezért harcolunk. Mert ebben érezzük magunkat otthonosan és biztonságban. Hogy az igazi polgár igazi szabadsága csak megriaszt és feldühít minket. A többi: „de jó lenne, ha volna”. És marad minden a

maga silányságba, provincialitásba, polgármentességbe rögzült módján.

Végül, aki tud, meglép. Persze csak egy kicsi, de másrészt meg mégis nagyon nagy réteg tud. A rengeteg csodálatos, intelligens, modern gondolkodású, európai, XXI. századi fiatal, az tud. A sok-sok ember között, aki nem tud, ott vannak azok is, akik tudhatnának, de szívükben, hivatásuknál fogva végzetesen hozzá vannak láncolva csodálatos kultúránkhöz, szépséges anyanyelvünkhöz. Meg már bele is fáradtak, és a mindenkori hatalom szerencsésére: bele is törődtek. Azok is maradnak a többséggel, a többiekkel. Azokat lehet hadra fogni efféle cikkek megírásakor. Mert senki se higgye, hogy a legjobb szándékkal nekilátni a biztató témának: ilyen az MP, és utána szomorúan konstatálni, hogy megint csak egy kis keserveskedésre futotta, amibe bele-belerak az ember egy-két poént, hogy fogyaszthatóbb legyen, nos, senki ne gondolja, hogy ez olyan szívderítő. Hogy ezt az ember direkt csinálja.

Meghasonlottságomban mindjárt abba is hagyom ezt, és belekezek a „Miért is mulasztotta el a magyar kis- és középnemesség azt a történelmi pillanatot, amikor polgárosodhatott volna?” című, tényleg e kötetbe illő cikkem megírásába. Erről ugyanis lehet írni nyugodtan, érzelemmentesen, levéltárilag, statisztikailag, konkrétan és ellenőrizhetően, és bizonyára nagyon hasznosan. De ha a jelenkori, személyes tapasztalatokból összeálló képet nézzük, arról sajnos nem lehet teljesen objektíven írni, és nyilván hasznosan sem. Arról nem lehet nyugodtan, érzelemmentesen és statisztikailag írni. Már persze a magamfajtanak. Mert abban magunk is benne vagyunk nyakig, és a gyerekeink is benne lesznek. Vagy lehet, hogy ők már nem lesznek benne.

És hiába tűnik tudománytalannak, az ember a saját tapasztalatait, saját érzéseit meghazudtolni nem szeretné. Nincs is rá oka. Hiszen ez csak egy szórakoztató kis cikkecske, humoreszk.

Ülök itt a gép előtt, és innen, a távolból szemlélve: polgárnak lenni, de amolyan istenigazából polgárnak, annak a bizonyos

stemplizettnek, nagyon vonzó valami. Csak hát mostanra lassan úgy vagyok vele, úgy vagyunk vele, mint a korai Kádár-korszak gyerekszereplői a déligyümölcssel. Olyan ritka kincs, annyira nincs, hogy amikor mégis odateszik az ember elé egy röpke karácsonyi pillanatra, akkor azt mondja rá, hogy nem is finom, neki bizony nem is ízlik. Ne kelljen olyan sokat sóvárogni utána.